OPRA LETTERARJA SPANJOLA - MALTIJA

JEW

Kommentarju ċkejken fuq it-traduzzjoni ta' 'Il-Vjatku" ta' DUN KARM

Għal żewġ għanijiet partikulari ridt nagħżel bħala suġġett tad-diskors qasir tiegħi tal-lejla waħda mill-isbaħ poeżiji tal-kbir poeta nazzjonali tagħna, il-Monsinjur Professur Carmelo Psaila, jew aħjar, kif nafuh ilkoll, "Dun Karm". Il-poeżija li fuqha se nitkellem illum hija dik imsejħa 'Il-Vjatku'. Imma ġa qiegħed nisthajjilni nismagħkom tistaqsuni għal liema raġuni mort nagħżel kompożizzjoni ta' kittieb malti meta il-laqgħat tagħna hawnhekk għandhom qabel kollox bħala għan it-tixrid tal-kultura ispanika. U għaldaqstant naħseb li intom tgħiduli: Għaliex ma tħallix li dan is-suġġett jiġi ttrattat minn persuni oħrajn u f'ċirkostanzi differenti? jew forsi wkoll, x'għandha x'taqsam il-poeżija ta' Dun Karm ma' dak li ċ-Ċirkolu Malti ta' Kultura ispanika jippretendi li jagħti lill-imseħbin tiegħu? Għalhekk mela biex nevita li jsiruli xi mistoqsijiet oħra bħal dawn, irrid inħaffef ngħidilkom liema huma r-raġunijiet għall-għażla tiegħi

Tal-poeżija 'Il-Vjatku' kienet saret xi snin ilu traduzjoni eċċellenti għall-ispanjol, u traduttur tagħha kien xejn inqas mill-poeta Patri Ġużeppi Delia S.J. u li huwa llum Provinċjal tal-Ġiżwiti f'Malta. U minħabba li kemm l-awtur ta' 'Il-Vjatku' kif ukoll it-traduttur tagħha huma żewġ maltin mill-aħjar u ispanisti t-tnejn, jiena ħassejtni mhux biss ġustifikat, imma saħansitra wkoll, u ħafna hekk, imkabbar li nġib għall-għarfien tagħkom u, b'xi mod li nokkomenta opra ta' żewġ poeti konnazjonali.

Mhuiex il-ħsieb tiegħi li nitkellem hawnhekk fuq 'Il-Vjatku' fil-għamla oriġinali tagħha, jew aħjar hekk kif hija ħarġet mill-pinna mirquma ta' DunKarm għax dik kienet tkun żgur ħaġa barra minn postha f'laqgħa ta' ispanisti—iżda dak li f'dan il-waqt għandu jokkupana b'mod partikulari hija t-traduzjoni spanjola li ħallielna l-Patri Delia, għalkemm aħna ma nonqsux li nagħmlu wkoll xi referenzi għat-test malti skond ma jkun meħtieġ.

Jekk inqabblu t-traduzjoni ta' 'Il-Vjatku' ma' l-oriġinal wieħed ma jdumx wisq ma jintebaħ li l-melodija tal-versi tibqa' eżattament xorta waħda, kif ukoll il-forma metrika tagħha. Infatti din hija oda saffika ta' ħmistax-il strofa, jiġifieri, żewġ strofi iżjed milli fl-oriġinal. Kull strofa hija magħmula minn tliet versi tal-ħdax (endekasillabi) b'waqfa (ċesura) wara l-ħames sillaba, iżda bl-aċċent fuq ir-raba', u minn kwinarju (adonio) issa bl-aċċent fuq l-ewwel u r-raba', issa fuq it-tieni u r-raba'. Fit-

traduzjoni tiegħu l-Patri Delia idaħħal xi tiġdid (innovazjonijiet) li huwa jippreżenta lill-qarrejja tiegħu bħala propri u oriġinali; u dan ifisser li Patri Delia ma qabadx it-test malti u qalbu kelma b'kelma, għax jidhirli jien, li t-traduzjoni letterali hija ħaġa assurda u għaldaqstant ma nemminx li tista' qatt tintlaħaq (tirrealizza ruħa). Iżda kif għamel Patri Delia, avolja biddel, naqqas u żied, hu ma ssagrifikax l-anqas naqra waħda biss il-ħsieb ġenerali ta' l-awtur. Dawn huma biss tibdiliet artifiċjali magħmulin b'ħafna għaqal u b'sengħa kbira. Għalhekk mela nistgħu ngħidu mingħajr ebda biża' li t-traduzjoni ta' 'Il-Vjatku' hi tajba. Għaliex? Għax hija taqdi lill-ispirtu u lill-intenzjoni waqt li tfittex wkoll li tilħaq fil-forma effetti li jixxiebħu. U aħna li nafu tajjeb it-test oriġinali nistgħu naraw li hemm eżattezza — eżattezza fondamentali li permezz tagħha dak li huwa sabiħ bil-malti jibqa' wkoll sabiħ bl-ispanjol, u kważi ngħid, bl-istess ġeneru ta' sbuħija. U dan juri, allura, li t-traduttur huwa mogħni b'sens letterarju iktar milli b'sempliċi tagħrif filoloġiku.

Xi daqqiet it-traduttur tagħna iwarrab għal kollox xi frażi sħiħa u jdaħħal minn flokha kelma waħda biss, u dan kollu huwa jagħmlu b'effikaċja kbira u b'effetti li jgħaġġbu. Biex naraw dan kollu li għidna nagħtikom hawn taħt xi strofi bil-malti u bl-ispanjol li jistgħu jservuna wkoll ta' paragun:

> ''*Kemm tmedd il-ħarsa ħadd ma jidher barra;*
> *Xi waqt jinstama' mixi mgħaġġel, tgħaddi*
> *Xbieħa sewda fit-triq u tgħib: xi roti*
> *Fil-bogħod igergru.*''

u bl-Ispanjol:

> "*De muerte reina soledad y calma* ....
> *Rápidos pasos de viajero ignoto*
> *A veces se oyen... una sombra negra*
> *Cruza ligera.*"

Forsi, kif tistgħu tosservaw ukoll intom, il-vers: "De muerte reina soledad y calma ....", jesprimi qawwa ta' ħsieb akbar minn dak fl-oriġinal, għaliex jien jidhirli li l-kelma "muerte" (mewt) tiġbor, fil-milja kollha tagħha, l-essenza tax-xejn, ta' dak il-baħħ jinħass li, skond l-awtur, kien jimla t-triq. Ukoll, l-aġġettiv avverbjali 'ligera' ifisser tajjeb ħafna dak li Dun Karm qalilna bil-verb "tgħib", jiġifieri, li b'tant ħeffa dan id-dell (sombra) kien jaqsam it-triq li fil-waqt stess li kont tarfa' għajnejk ħalli tarah, huwa jkun ġa għâb għal kollox .... F'din l-istess strofa wkoll iħalli barra Patri Delia il-ħoss magħmul mir-roti ta' xi nġenji jgergru fil-bogħod, bla ma b'daqshekk tisfa nieqsa t-traduzjoni.

Strofa oħra wisq simpatika u li togħġob ħafna hi ċertament dik li tgħid:

"Tras de los vidrios de las nudas casas
Arde la llama de una débil vela;
Junto a sus hijos la piadosa madre
Ora en silencio."

Għax b'dawn il-kelmiet it-traduttur għaraf joħloq xena wisq oriġinali, mimlija kollha ħlewwa u tenerezza li ma kienitx qabel fl-oriġinal; araw id-differenza:

" : jidhru
It-tfal fit-twieqi, wara l-ħġieġ, u f'nofshom
Nies għarkobbtejhom."

Minn jaf jekk ftakars Patri Delia, waqt li qaleb għall-ispanjol din il-frażi, fil-jiem qatt minsija ta' tfulitu meta kien għadu ma jistax jakkompanja l-vjatku flimkien mat-tfal l-oħra tar-raħal tiegħu, li kienu jġorru f'idejhom ċkejknin fanali mixgħula, u minn wara l-ħġieġ tat-tieqa kien joqgħod jara għaddej lil Ġesù, u għarrkobbtejh, kien jitlob ma ommu, u miblugħ kien joħlom ħafna ħwejjeġ sbieħ, ħwejjeġ tas-sema.

Kemm fl-oriġinal kemm ukoll fit-traduzjoni spanjola, l-istrofa l-aktar sabiħa u l-iktar poetika hija bla dubju din li ġejja:

"Oh Tagħlim il-Feddej! Oh Emma Mqaddsa!
Kemm intom sbieħ! Kemm fikom għerf tas-Sema!
Oh Tjieba ta' bla tarf, int biss stajt tagħmel
Dal-ġenn ta' mħabba!

U l-Patri Delia għaraf tant tajjeb jinterpreta din l-apostrofi li kienet tkun ħaġa tqila tgħid, li ma kienx għax ġa nafuha, liema hija l oriġinal u liema t-traduzjoni. Osservaw kemm hemm eżattezza:

"! Que hermosos sois oh fé y doctrina santa
De nuestra redención! ! Oh Bondad sabia,
Tú sólo del amor esa locura
Crear pudiste!"

Dak li nara biss differenti fihom hu li Dun Karm, mixgħul b'imħabba mill-aqwa lejn Ġesù Ostja u bħal maħruġ barra mis-sensi, mar igħanni bl-ikbar ħeġġa ta' qalbu din l-istrofa u qassamha fi frażijiet qosra, bħal kieku ried li kull waħda ssir innu ta' radd il-ħajr! Mill-banda l-oħra, il-Patri Delia, xejn inqas imħeġġeġ bl-imħabba t'Alla fl-Ewkaristija donnu ntilef f'estasi twila u f'nifs wieħed għanna l-għanja ħelwa li għadna kif smajna. Fi kliem ieħor, Dun Karm mar joffri lil Ġesù ġemgħa ta' bukketti żgħar, waqt li Patri Delia nisiġlu kuruna bl-isbaħ ward, li t-tnejn flimkien huma qatgħu fil-ġnien sabiħ tal-Poeżija.

It-tliet strofi li baqa' jżommu huma wkoll it-tifsira u s-sens oriġinali tagħhom, u bħal ta' qabilhom, jistgħu jingħadu huma wkoll oriġinali.

Fit-traduzjoni tiegħu ta' "Il-Vjatku" jiena jidhirli li Patri Delia laħaq għal kollox l-iskop tiegħu, għax jekk aħna nqabbluha mat-test bil-malti, aħna nsibu malajr li hu ma għamilx ħaġa oħra ħlief libbisha b'għamla kollha kemm hi spanjola, waqt li ħalliha essenzjalment maltija, minbarra li nissel fiha wkoll nota tanġibbli ta' oriġinalità fl-istess ħin. Igħidu li jridu l-kritiċi, imma jiena nemmen b'ruħi kollha, li ebda persuna oħra barra minn Patri Delia setgħet tkun aktar xierqa (idonea) biex taqleb fl-ispanjol poeżija bħalma hija "Il-Vjatku".

Għaliex fih jinsabu miġbura l-kwalitajiet kollha meħtieġa sabiex jifhem aħjar il-poeżija u saħansitra r-ruħ stess ta' Dun Karm. Kien ikun meħtieġ li t-traduttur ikun xi ħaġa iżjed minn sempliċi ammiratur ta' l-ilsna malti u spanjol. Kien ikun meħtieġ, ngħid, li t-traduttur ta' "Il-Vjatku" ikun, bħal Dun Karm qassis kattoliku, poeta, malti, u mhux inqas, wieħed li jaf tajjeb il-lsien u l-gosti letterarji tal-poplu spanjol.

Aħna għandna nħossuna midjunin lejn Patri Delia qabel xejn bħala maltin; għaliex bit-traduzjoni splendida tiegħu hu sata' jwassal għall-għarfien ta' miljuni u miljuni ta' spanjoli u ta' kemm jitkellmu bl-ispanjol waħda mill-aħjar poeżiji reliġjużi ta' l-immortali poeta nazzjonali tagħna. Bħala ispanisti għandna nkunulu obbligati wkoll, għaliex meta huwa għamlilna din it-traduzjoni hu tana l-ewwel tagħlima ta' kif għandna naħdmu bħala mseħbin ta' dan iċ-Ċirklu Malti ta' Kultura Ispanika Fl-aħħarnett, hemm bżonn li ma jintesiex malajr l-eżempju tajjeb tal-Patri Delia, iżda li ħafna minna jidħlu għal xogħlijiet bħal tiegħu.

Ikun ċertament laħaq il-għan tiegħu iċ-Ċirklu Malti ta' Kultura Ispanika kieku kellu jitbiddel fi ġnien, biex ngħidu hekk, fejn jinbtu u jitrabbew imħuħ li jingħataw b'ħerqa għall-bdil (interkambju) ta' l-aħjar xogħlijiet ta' arti ta' maltin ma' dawk ta' spanjoli.

Hekk, u hekk biss, nistgħu naraw imġeddin u msaħħin ir-rabtiet ta' ħbiberija u ta' mħabba t'aħwa li sa minn żminijiet l-iżjed imbiegħda kien hemm dejjem bla ma qatt inkisru bejn il-poplu malti u spanjol.

ANTONIO FARRUGIA.